Nástroj k určení úrovně jazykových znalostí dětí v mateřské škole a pro nečtenáře: metodický úvod

Materiál *Nástroj k určení úrovně jazykových znalostí dětí v mateřské škole a pro nečtenáře* (dále tzv. **jazykové diagnostiky**) vznikl na základě potřeby zjistit úroveň jazykové znalosti dětí v mateřské škole. Pokrývá většinu gramatických jevů. Diagnostický nástroj se dá využít k určení aktivní i pasivní slovní zásoby dítěte.

Je třeba si na jazykovou diagnostiku vyhradit dostatek času a vhodný prostor, diagnostika může trvat 15–45 minut. Je nutné si odpovědi **ihned doslova** zapisovat, nebo **nahrávat**, aby se výsledky diagnostiky mohly správně vyhodnotit, a to ve všech jazykových rovinách (viz dále). Sledujeme tedy například i výslovnost dítěte.

Úvod: krátký rozhovor

Nejprve se s dítětem pozdravíme a ptáme se ho na jednoduché otázky, které slouží k navázání kontaktu s dítětem (například jak se jmenuje, do jaké chodí třídy – název třídy, jak je zvykem v MŠ – a kolik mu je let). Po tomto krátkém rozhovoru si připravíme obrázek *Hřiště* a *Třídy* se záznamovými tabulkami. Můžete si zvolit, zda použijete oba, nebo vyberete pouze jeden obrázek (v případě dítěte mladšího, méně komunikativního apod.).

Část 1: Popis obrázku

V první části naleznete doprovodné otázky k obrázkům, které lze dětem pokládat, můžete však přidat i další navazující otázky, pokud dítě spolupracuje a podařilo se započít konverzaci. Prázdné sloupce v tabulce slouží k zápisu odpovědí a k jejich rozboru. Je vhodné sledovat neverbální komunikaci dítěte, protože se může se stát, že dítě rozumí, ale nedokáže zformulovat odpověď, někdy odpovídá pouze ve svém rodném jazyce. Proto je zde sloupec, jestli dítě rozumí, nebo ne. Pro usnadnění diagnostiky je zde i sloupec se správnou odpovědí na otázku, slouží tak pro Vaši rychlejší orientaci. Pozor – u některých otázek může být více správných odpovědí. Když v průběhu dotazování zjistíte, že dítě špatně rozumí a neodpovídá, můžete použít záznamovou tabulku II. Zde dítě na základě otázek pouze ukazuje. Zjistíme tedy, jakou má dítě pasivní slovní zásobu.

Část 2: Práce s kartičkami

Ve druhé části diagnostiky zjišťujeme, zda dítě umí pojmenovat konkrétní obrázky. Pro děti mladší, nově příchozí nebo úplné začátečníky doporučujeme část s podstatnými jmény pokrývající základní slovní zásobu používanou dětmi předškolního věku. Alternativou jsou přídavná jména (vlastnosti a emoce), kde si všímáme rovněž užívání rodových koncovek. Tato varianta je určena dětem jazykově pokročilejším, případně dětem starším v povinném předškolním vzdělávání.

Část 3: Malovací/vybarvovací diktát

Třetí část má formu malovacího diktátu. Zadáváme instrukce, pozorujeme, co dítě kreslí a zjišťujeme tak jeho pasivní znalost obsažené slovní zásoby. Tuto formu doporučujeme v různých obměnách zařazovat opakovaně k různým probíraným tématům v kurzu češtiny. Pokud dítě neumí/nechce malovat, lze ověřit alespoň znalost základních barev pomocí vybarvovacího diktátu s omalovánkou (Vybarvi auto červenou barvou).

Část 4: Porozumění instrukcím

Ve čtvrté části dáváme dítěti různé pokyny pro vykonání určité činnosti/pohybu (skoč, přines mi…). Pomocí těchto jednoduchých instrukcí zjišťujeme znalost významu sloves, předložek, případně částí těla.

VYHODNOCENÍ:

Provádíme ho ve všech jazykových rovinách za účelem zjištění, na jakých konkrétních jazykových jevech je třeba s dítětem soustavně pracovat. Uvádíme příklady otázek, jaké si můžete v jednotlivých oblastech jazyka klást.

Slovní zásoba (lexikálně-sémantická rovina)

Zaznamenáváme si pro sebe nedostatky a mezery ve **slovní zásobě**, zejména neznalost slov užitečných, běžně užívaných v řeči.

- → Je nějaká konkrétní oblast slov, kterou dítě v češtině nezná (barvy, čísla, části těla, názvy osob/věcí, názvy vlastností atd.)?

Gramatika (morfologicko-syntaktická rovina)

Zde nás zajímá zejména **úroveň gramatiky** s ohledem na možnosti předškolního věku dítěte. Některé gramatické jevy mohou být osvojeny až po delším a intenzivním kontaktu s jazykem (např. předložky).

- → Mluví dítě v celých větách?
- → Používá věty dvouslovné (podmět + přísudek)?
- → Dodržuje dítě český slovosled (zní věta česky)?
- → Skloňuje a časuje dítě slovesa (nebo užívá slovesa pouze v infinitivu)?
- → Dělá dítě gramatické chyby, v čem konkrétně (koncovky, pády, rody)?
- → Vynechává dítě gramatická slova (předložky, spojky apod.)?

Výslovnost (foneticko-fonologická rovina)

Sledujeme zde **výslovnost** jednotlivých hlásek.

- → Vynechává dítě nějakou hlásku (např. sykavky)?
- → Dělají dítěti problémy některé konkrétní hlásky?
- → Pozorujeme u dítěte mnohočetnou dyslalii?

Praktické využití jazyka, schopnost běžné komunikace (pragmatická rovina)

Pod tímto názvem se skrývá schopnost dítěte **reagovat**, **komunikovat** a **vést konverzaci**.

- → Umí dítě poděkovat, poprosit, pozdravit?
- → Dokáže dítě verbálně/neverbálně dát najevo, že nerozumí?
- → Komunikuje dítě ochotně a poslouchá naše otázky se zájmem?
- → Umí dítě vyjádřit, co potřebuje?

VÝSTUPY:

I. Dítě rozumí, odpovídá gramaticky správně

Pokud dítě zvládne bez problému či jen s drobnými gramatickými chybami celou jazykovou diagnostiku, není třeba přistupovat k významnějším zásahům do výuky. Je důležité se snažit podchytit nedostatky ve slovní zásobě, drobné agramatismy, odchylky od korektní výslovnosti a pracovat na jejich odbourání. V případě dětí starších považujeme za vhodné při přetrvávajících potížích v oblasti výslovnosti kontaktovat logopedické zařízení.

II. Dítě rozumí, odpovídá gramaticky nesprávně

Když vidíte, že Vám dítě rozumí, má aktivní slovní zásobu, ale mluví gramaticky nesprávně, je důležité přizpůsobit aktivity v řízené činnosti tak, aby se dítě mohlo více soustředit na jazyk (příklady, jak se dá běžná řízená činnost přizpůsobit pro vícejazyčné děti naleznete v naší publikaci Nápadníček). Dále je nutné dítěti poskytovat pravidelnou jazykovou podporu, ať už individuálně nebo ve skupinovém kurzu češtiny. Pokud potíže přetrvávají i v pozdějším věku dítěte, případně po delším pobytu dítěte ve Vaší mateřské škole, je na místě kontaktovat pedagogicko-psychologickou poradnu (PPP).

III. Dítě rozumí, nemluví

V případě, že při jazykové diagnostice používáte pouze záznamové tabulky II, který je určen pouze pro zjištění pasivní slovní zásoby, je dobré vyhodnotit délku pobytu dítěte v MŠ. Je možné, že se dítě právě nachází ve fázi tzv. tichého období, které může trvat různě dlouho v závislosti na osobnosti dítěte a dalších faktorech. Prvním krokem je začít dítě jazykově podporovat v kurzu, věnovat se mu individuálně, motivovat ho k mluvení, využívat formy zážitkové pedagogiky. Teprve po opakovaném nezdaru a delší době mlčenlivosti, doporučujeme kontaktovat PPP.

IV. Dítě nerozumí, nemluví

Když dítě nereaguje na žádnou část jazykové diagnostiky, tudíž se zdá, že nerozumí vůbec, je nutné kontaktovat PPP a začít dítě okamžitě jazykově podporovat v kurzu nebo individuálně.

POZNÁMKY:

K využití tohoto diagnostického nástroje přistupte teprve ve chvíli, kdy máte s konkrétním dítětem navázaný vztah. U nově příchozích dětí ho nedoporučujeme zkoušet v průběhu adaptačního období. Naopak v případě dětí, které Vaši MŠ navštěvují již delší dobu, Vám může jazyková diagnostika hned na začátku školního roku ukázat, na jaké jazykové úrovni se děti nacházejí po prázdninách.

Pokud je výstup z jazykové diagnostiky II., III. nebo IV., je dobré cca po třech měsících jazykové podpory dítěte diagnostiku zopakovat. Slouží nám k zaznamenávání pokroku, jako výstup pro PPP a podklad pro nás, abychom mohli upravit jazykovou podporu měnícím se potřebám dítěte.

Nástroj k určení úrovně jazykových znalostí dětí v mateřské škole a pro nečtenáře: obsah

ČÁST	NÁZEV	TYP MATERIÁLU	STRANA
1	Popis obrázku: A. „Hřiště“	ZADÁNÍ	5
1	Popis obrázku: A. „Hřiště“	OBRAZOVÝ MATERIÁL	6
1	Popis obrázku: A. „Hřiště“	ZÁZNAMOVÁ TABULKA I	7
1	Popis obrázku: A. „Hřiště“	ZÁZNAMOVÁ TABULKA II	8
1	Popis obrázku: B. „Třída“	ZADÁNÍ	9
1	Popis obrázku: B. „Třída“	OBRAZOVÝ MATERIÁL	10
1	Popis obrázku: B. „Třída“	ZÁZNAMOVÁ TABULKA I	11
1	Popis obrázku: B. „Třída“	ZÁZNAMOVÁ TABULKA II	12
2	Práce s kartičkami: A. Podstatná jména / B. Přídavná jména	ZADÁNÍ	13
2	Práce s kartičkami: A. Podstatná jména	OBRAZOVÝ MATERIÁL	14–15
2	Práce s kartičkami: A. Podstatná jména	ZÁZNAMOVÁ TABULKA	16
2	Práce s kartičkami: B. Přídavná jména	OBRAZOVÝ MATERIÁL	17–19
2	Práce s kartičkami: B. Přídavná jména	ZÁZNAMOVÁ TABULKA	20
3	Malovací/vybarvovací diktát	ZADÁNÍ	21
3	Malovací/vybarvovací diktát	OBRAZOVÝ MATERIÁL	22
3	Malovací/vybarvovací diktát	ZÁZNAMOVÁ TABULKA	23
4	Porozumění instrukcím	ZADÁNÍ	24
4	Porozumění instrukcím	ZÁZNAMOVÁ TABULKA	25
	Vyhodnocení	ZÁZNAMOVÝ ARCH	26

A. „HŘIŠTĚ“

Základní otázky:

a) Kde jsou děti? (Kde to je?)

b) Co dělá holka s černými vlasy?

c) Co dává kluk paní učitelce?

d) Co dělají kluci vpředu?

e) Co dělají děti uprostřed?

f) Co dělá paní učitelka?

g) Kolik je tam dětí?

h) Kolik je holek, kolik je kluků?

Když dítě vůbec neodpovídá – nemluví, ale rozumí –, můžeme zkusit se ptát a dítě ukazuje.

a) Kde je míč?

b) Kde je paní učitelka?

c) Kde je klouzačka?

d) Kde je kytka?

e) Kde je lavička?

ČÁST 1:	**Popis obrázku**	OBRAZOVÝ MATERIÁL	**1**	A
OBR. A:	**obrázek „Hřiště“**			

ČÁST 1:	Popis obrázku	ZÁZNAMOVÁ TABULKA I	1	A
OBR. A:	obrázek „Hřiště“			

OTÁZKY	ROZUMÍ (ANO/NE)	ODPOVĚĎ DÍTĚTE. (MLUVÍ VE VĚTÁCH?)	SPRÁVNÁ ODPOVĚĎ	V ČEM UDĚLALO CHYBU? (GRAMATIKA, VÝSLOVNOST)
Kde jsou děti?			*Na hřišti, na zahradě*	
Co dělá holka s černými vlasy?			*Houpe se (na houpačce)*	
Co dává kluk paní učitelce?			*Kytku/květinu*	
Co dělají kluci vpředu? (ukažte)			*Hrají fotbal, hrají si s míčem, kopou si*	
Co dělají děti uprostřed? (ukažte)			*Hrají si na písku, staví hrad….*	
Co dělá paní učitelka?			*Sedí na lavičce.*	
Kolik je tam dětí?			*7*	
Kolik je holek, kolik je kluků?			*holek: 3, kluků: 4*	

ČÁST 1:	Popis obrázku	ZÁZNAMOVÁ TABULKA II	1	A
OBR. A:	obrázek „Hřiště“			

OTÁZKY	ROZUMÍ (ANO/NE)	ROZUMÍ (ANO/NE)
Kde je míč?		
Kde je paní učitelka?		
Kde je klouzačka?		
Kde je kytka?		
Kde je lavička?		

B. „TŘÍDA“

Základní otázky:

a) Kde jsou děti? (Kde to je?)

b) Co dělá paní učitelka?

c) Co dělají děti u stolu vpravo? *(lze ukázat a rozfázovat:* Co dělá holka? Co dělá kluk?*)*

d) Co dělají děti vlevo dole? *(lze se ptát konkrétně:* Co dělá kluk s brýlemi?*)*

e) S čím si hrají kluci na zeleném koberci?

f) Jaké hračky jsou ve třídě?

g) Kolik je tam dětí?

h) Kolik je holek, kolik je kluků?

Když dítě vůbec neodpovídá – nemluví, ale rozumí –, můžeme zkusit se ptát a dítě ukazuje.

a) Kde je auto?

b) Kde je kniha?

c) Kde je plyšák/medvídek?

d) Kde je míč?

e) Kde jsou kostky?

ČÁST 1:	**Popis obrázků**	OBRAZOVÝ MATERIÁL	**1**	**B**
OBR. B:	**obrázek „Třída“**			

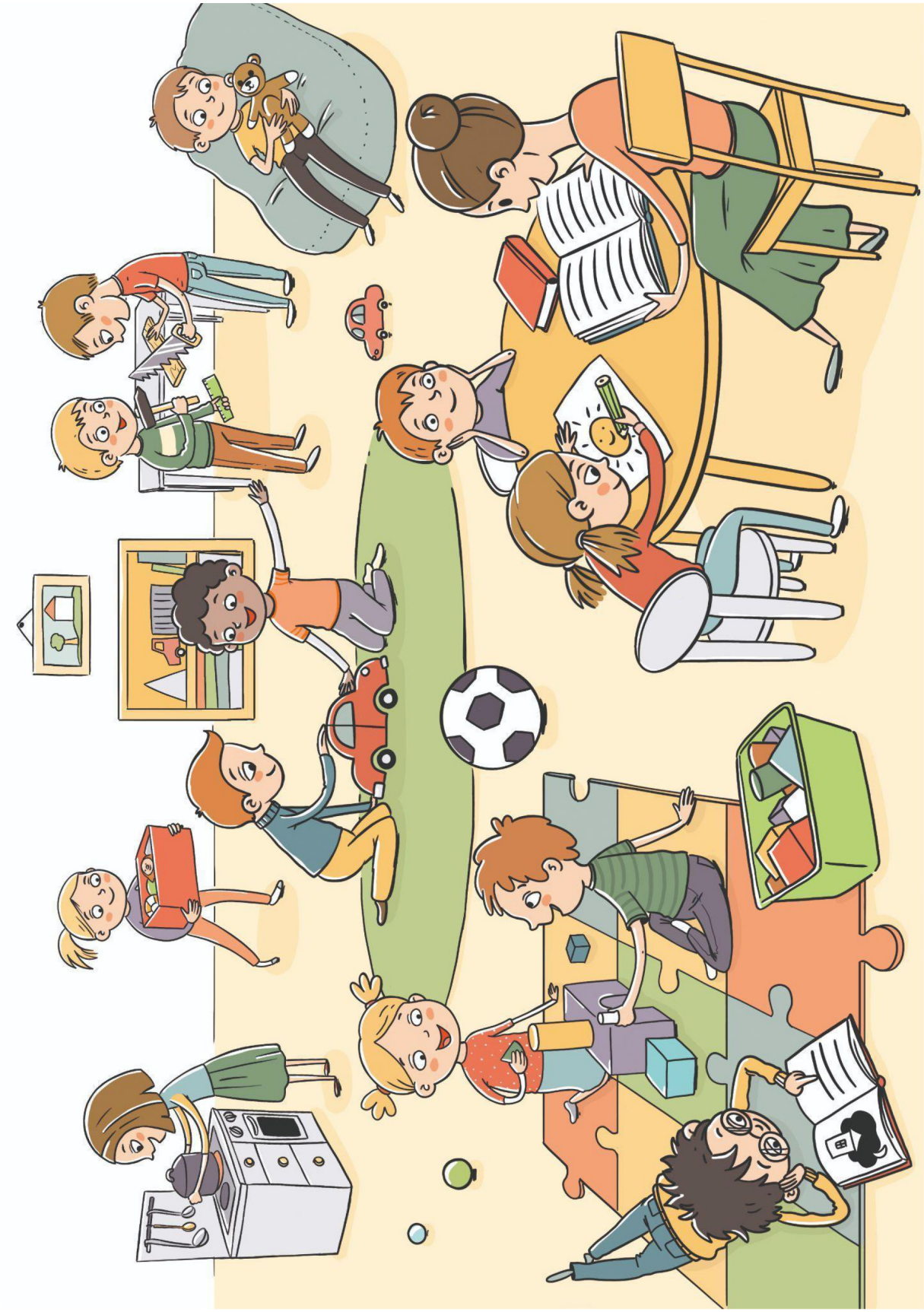

ČÁST 1:	Popis obrázků	ZÁZNAMOVÁ TABULKA I	1	B
OBR. B:	obrázek „Třída“			

OTÁZKY	ROZUMÍ (ANO/NE)	ODPOVĚĎ DÍTĚTE. (MLUVÍ VE VĚTÁCH?)	SPRÁVNÁ ODPOVĚĎ	V ČEM UDĚLALO CHYBU? (GRAMATIKA, VÝSLOVNOST)
Kde jsou děti?			*Ve třídě, ve školce*	
Co dělá paní učitelka?			*Čte knihu, pohádku, sedí*	
Co dělají děti u stolu (vpravo)? (ukažte)			*Kluk poslouchá pohádku, holka maluje*	
Co dělají děti (vlevo dole)? (ukažte)			*Hrají si se stavebnicí, kostkami, kluk čte*	
S čím si hrají kluci na zeleném koberci?			*Hrají si s autem.*	
Jaké hračky jsou ve třídě?			*Auta, knihy, plyšový medvěd, míč, kostky, stavebnice, kuchyňka, dílna …*	
Kolik je tam dětí?			*12*	
Kolik je holek, kolik je kluků?			*holek: 4, kluků: 8*	

ČÁST 1:	Popis obrázku	ZÁZNAMOVÁ TABULKA II	1	B
OBR. B:	obrázek „Třída“			

OTÁZKY	ROZUMÍ (ANO/NE)	ROZUMÍ (ANO/NE)
Kde je auto?		
Kde je kniha?		
Kde je plyšák, medvídek?		
Kde je míč?		
Kde jsou kostky?		

A. PODSTATNÁ JMÉNA

Připravíme si kartičky s obrázky. Dítě má za úkol pojmenovat, co je na obrázku.
Dítěti položíme otázku:

a) Co je to? (1. pád)

b) Co vidíš na obrázku? (4. pád)

B. PŘÍDAVNÁ JMÉNA

Připravíme si kartičky s obrázky. Dítě má za úkol označit vlastnosti/emoce znázorněné na obrázku.
Dětem položíme otázky:

a) Jaká je holka? (veselá, smutná, čistá, špinavá, unavená)

b) Jaký je kluk? (veselý, smutný, čistý, špinavý, unavený)

c) Jaká je židle? (velká, malá)

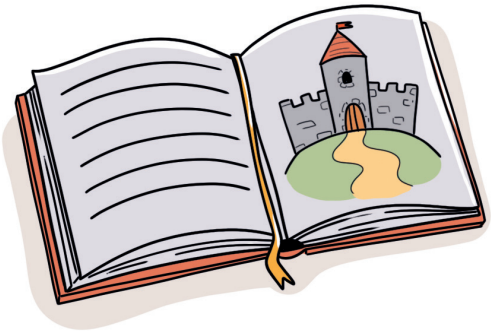

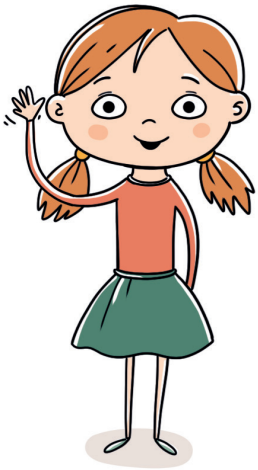

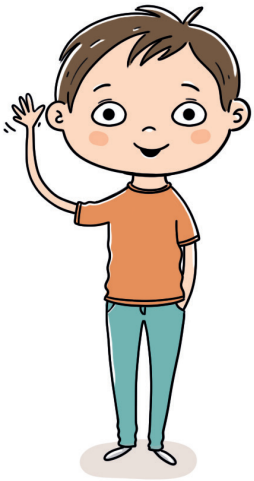

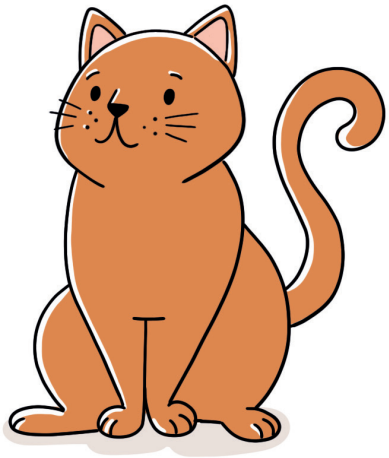

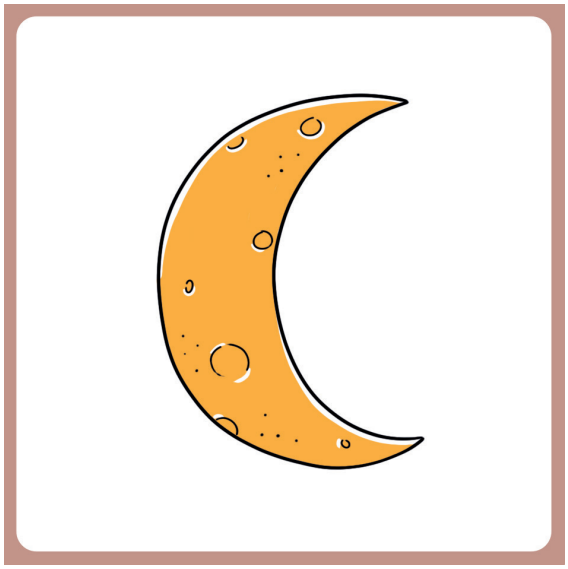

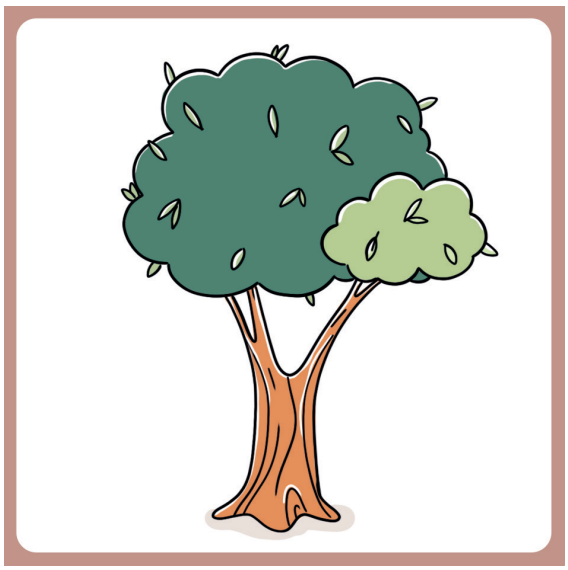

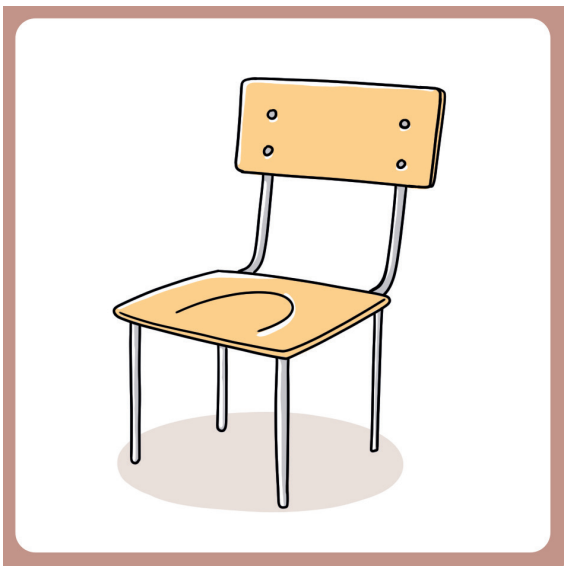

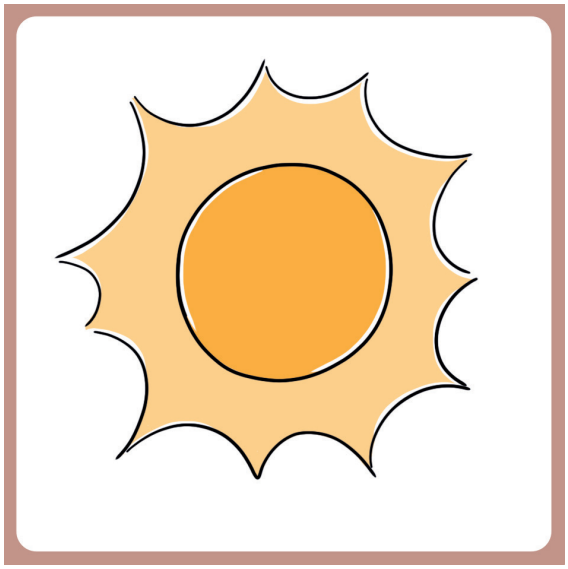

ČÁST 2:	Práce s kartičkami	ZÁZNAMOVÁ TABULKA	2	A
SADA A:	Podstatná jména			

SPRÁVNÁ ODPOVĚĎ	CO DÍTĚ ODPOVÍ	POZNÁMKY
Kniha		
Pes		
Kočka		
Holka		
Kluk		
Dům		
Strom		
Stůl		
Židle		
Slunce		
Měsíc		

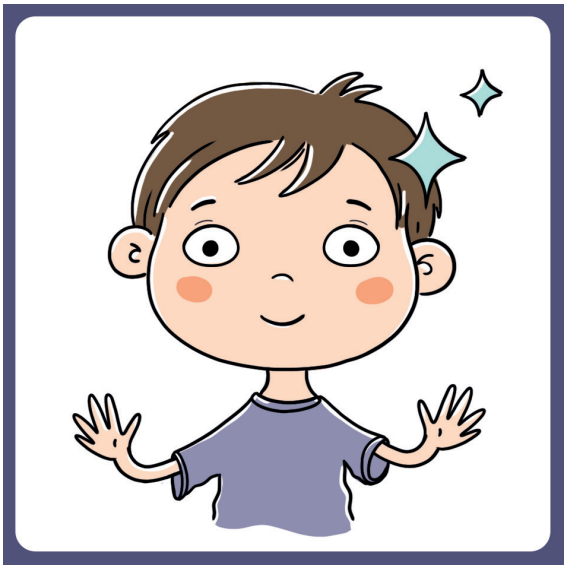

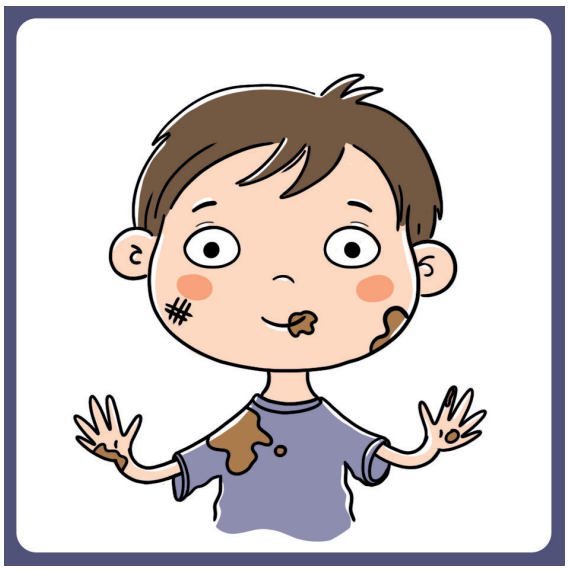

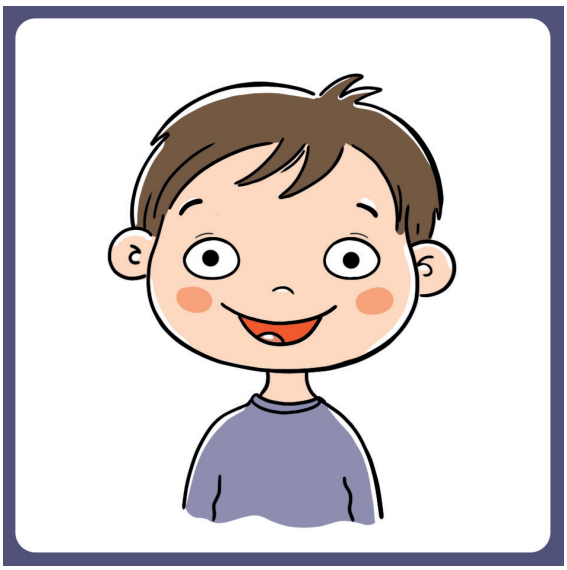

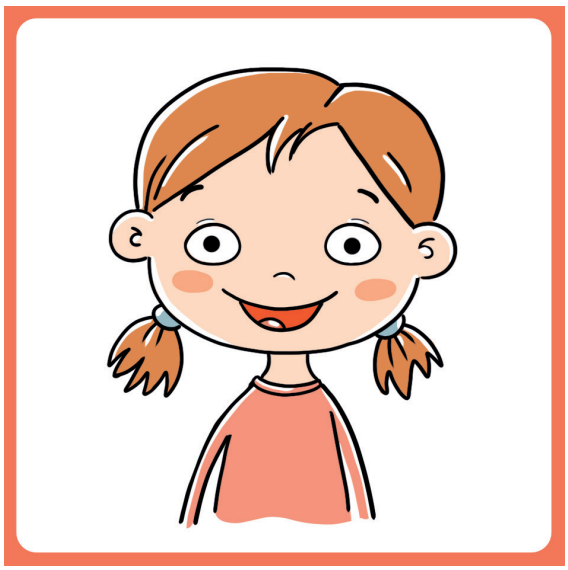

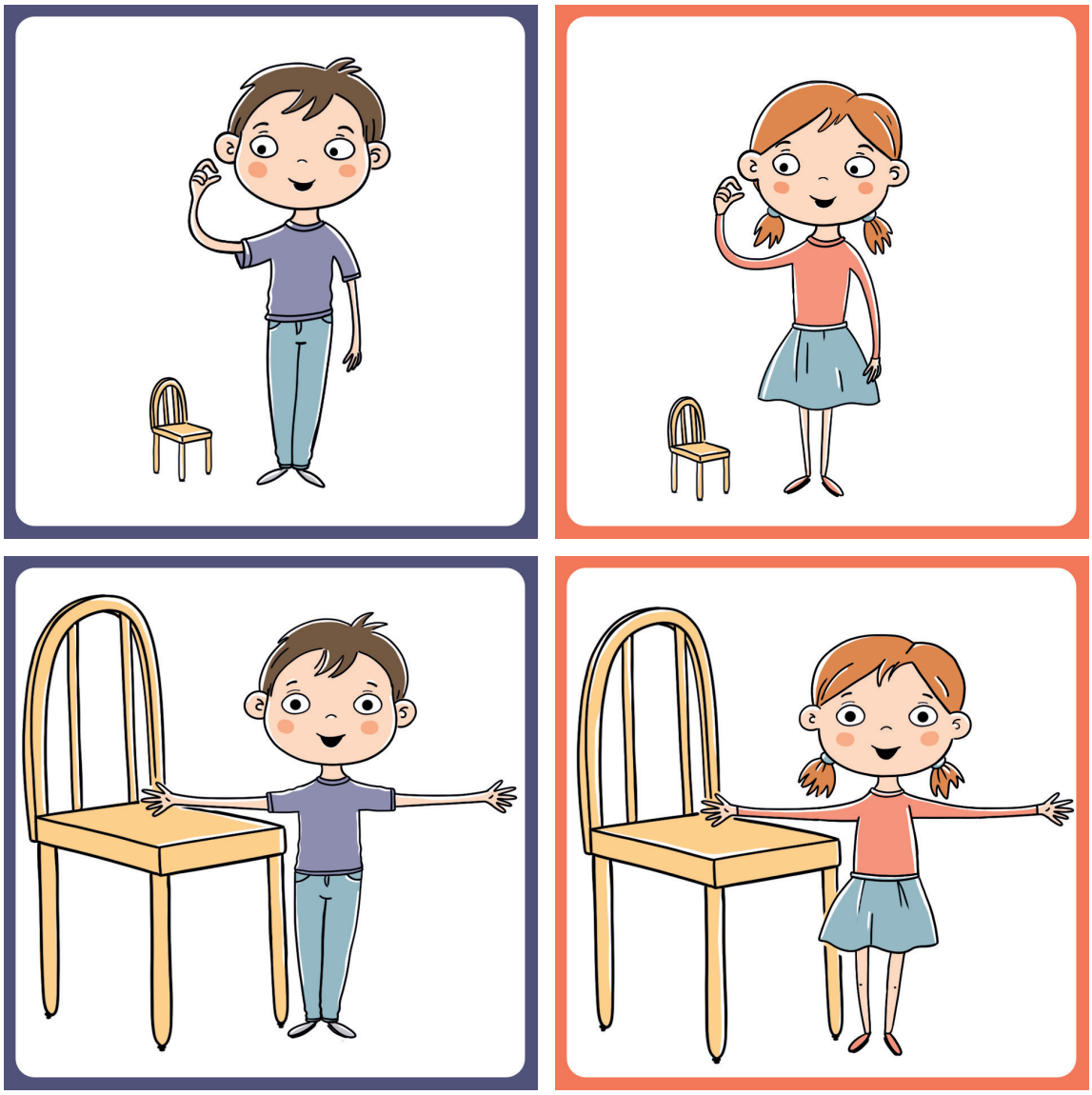

ČÁST 2:	Práce s kartičkami	ZÁZNAMOVÁ TABULKA	2	B
SADA B:	Přídavná jména			

SPRÁVNÁ ODPOVĚĎ	CO DÍTĚ ODPOVÍ	POZNÁMKY
Unavený, ospalý / unavená, ospalá		
Čistý/čistá		
Veselý/veselá		
Špinavý/špinavá		
Smutný, nešťastný / smutná, nešťastná		
Malý/malá		
Velký/velká		

MALOVACÍ DIKTÁT

Připravíme si pastelky a papír a dáváme dětem instrukce.

a) Nahoře nakresli žluté slunce

b) Dole nakresli dům

c) Vedle domu nakresli strom

VYBARVOVACÍ DIKTÁT (alternativa)

Dítěti dáme obrázek a požádáme ho o vybarvení dle instrukcí, v případě potřeby ukážeme.
Instrukce:

a) Vybarvi auto červenou pastelkou.

b) Vybarvi koberec zelenou pastelkou.

c) Vybarvi klukovi vlevo kalhoty modrou pastelkou.

d) Vybarvi klukovi vpravo vlasy černou pastelkou.

e) Vybarvi malý míček žlutou pastelkou.

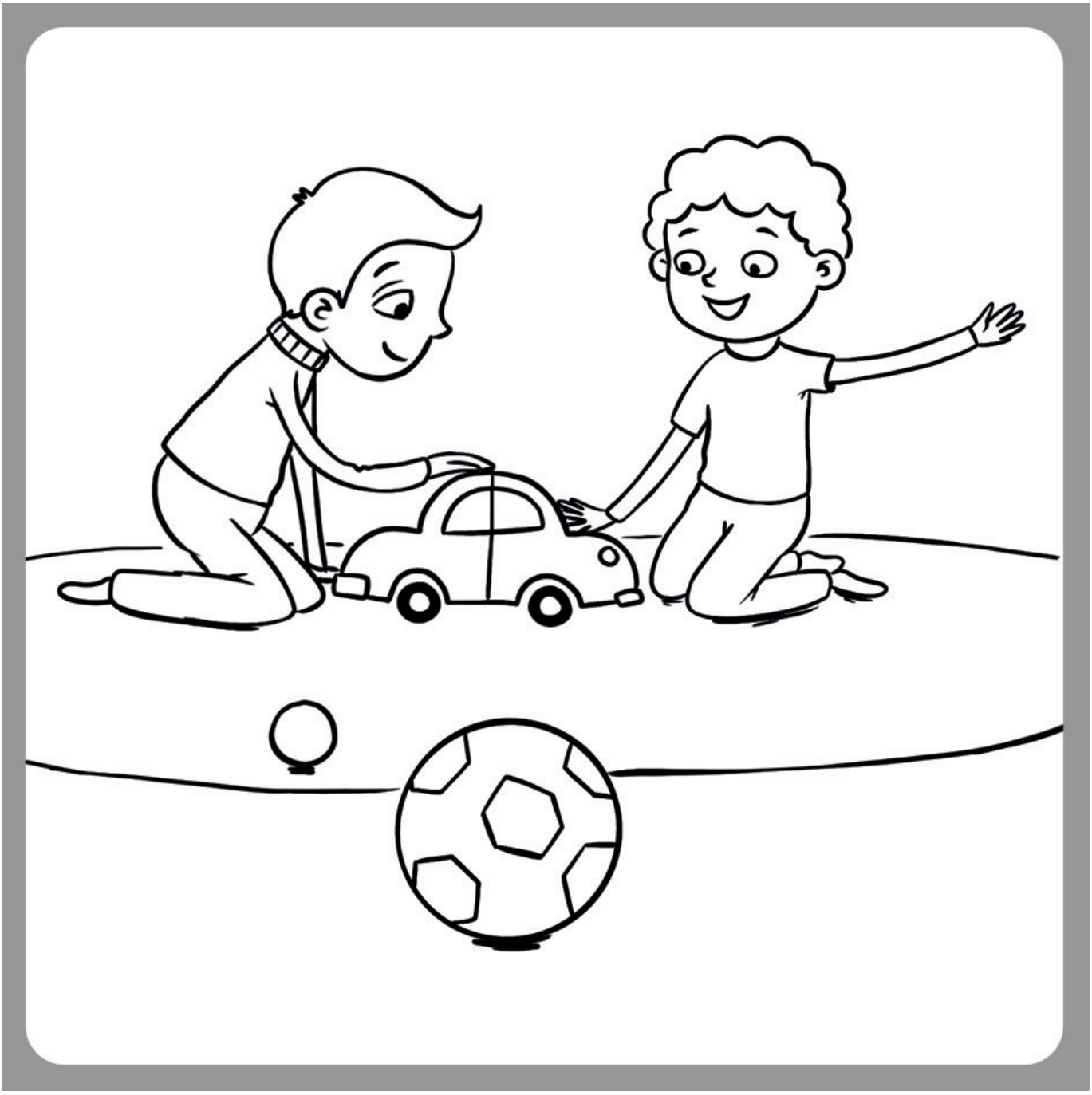

ČÁST 3:	Malovací/vybarvovací diktát	ZÁZNAMOVÁ TABULKA	3

INSTRUKCE	SPLNÍ SPRÁVNĚ (ANO/NE)	NAKRESLÍ NĚCO JINÉHO + CO
Nahoře nakresli žluté slunce		
Dole nakresli dům		
Vedle domu nakresli strom		

Zadání a porozumění instrukcím (neukazovat, jen říct instrukci)

a) 3x skoč

b) Otoč se dokola.

c) Posaď se na židli.

d) Jdi k oknu.

e) Přines mi ….

f) Dotkni se nosu.

INSTRUKCE	SPLNÍ SPRÁVNĚ (ANO/NE)	DĚLÁ NĚCO JINÉHO + CO
3x skoč		
Otoč se dokola		
Posaď se na židli		
Jdi k oknu		
Přines mi ...		
Dotkni se nosu / Sáhni si na nos		

ZÁZNAMOVÝ ARCH

V

JMÉNO DÍTĚTE:	
DATUM DIAGNOSTIKY:	
POZNÁMKY K JEDNOTLIVÝM JAZYKOVÝM ROVINÁM:	**Slovní zásoba:**
	Gramatika:
	Výslovnost:
	Schopnost reagovat, komunikovat, vést konverzaci: